

ГАННА ІВАНЮШЕНКО

**ІСТОРИЧНО ІНФОРМОВАНЕ ВИКОНАВСТВО
ЯК ФЕНОМЕН ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ**

(НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРКЕСТРУ БАРОКОВОЇ
КАПЕЛИ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ імені М. В. ЛИСЕНКА)

HISTORICALLY INFORMED PERFORMANCE

AS A PHENOMENON OF ARTISTIC CULTURE OF UKRAINE:

**CREATIVE AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE ORCHESTRA OF THE BAROQUE CHAPEL
AT THE LVIV MYKOLA LYSENKO NATIONAL MUSIC ACADEMY**

УДК 78.034.7:785.11(477)

DOI:10.31500/2309-8813.19.2023.294894

Ганна Іванюшенко

Аспірантка,
Інститут проблем сучасного мистецтва
НАМ України

Hanna Ivaniushenko

graduate student,
Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukraine
i_anna@ukr.net
orcid.org/0009-0005-6423-5452

Анотація. Популяризація історично інформованого виконавства (Historically Informed Performance, HIP) є важливим аспектом в збереженні та відтворенні музичної спадщини попередніх епох. Одним із прикладів вдалої творчої та просвітницької діяльності у сфері виконання давньої музики та популяризації HIP може слугувати оркестр барокової капели Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Розглядаючи історію створення, особливості розвитку колективу та концертні програми оркестру барокової капели ЛНМА ім. М. В. Лисенка можемо стверджувати що саме участь у концертах Фестивалю давньої музики у Львові дала можливість оркестру набути артистичного досвіду. Фестиваль із його високим рівнем концертів та майстер-класами став своєрідною творчою лабораторією, що сприяла професійному росту оркестру.

Ключові слова: українська музична культура, Міжнародний фестиваль давньої музики у Львові, історично інформоване виконавство, давня музика, музична інтерпретація, оркестр барокової капели ЛНМА ім. М. В. Лисенка.

Постановка проблеми. Занурення у давні пласти художньої творчості відбувається двома шляхами. З одного боку, це адаптація художньо-виконавської творчості до сучасних уявлень про сам процес виконавства. З іншого боку, упродовж ХХ століття потужно сформувався автентичний напрям художньо-виконавської творчості та наукового осмислення як спроба відтворити світ авторського задуму в зовнішніх контурах та з урахуванням художньо-стильових принципів часу створення твору. Увага до діяльності оркестру барокової капели Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка як явища в сучасній українській культурі у напрямку автентичного виконавства та просвітницької діяльності складає актуальність теми дослідження.

Мета статті полягає у спробі окреслити основні компоненти діяльності оркестру барокової капели Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка як спільноти мит-

ців-однодумців, які впроваджують основні принципи історично інформованого виконавства на перехресті західноєвропейської та української культури.

Серед завдань наголосімо на таких: дослідити історичні та жанрові особливості програм колективу; окреслити особливості впливу історично інформованого виконавства на художні смаки; охарактеризувати комунікативні механізми впливу діяльності колективу на формування сучасного виконавського, просвітницького та наукового дискурсів.

Виклад основного матеріалу. Оркестр барокової капели ЛНМА ім. М. В. Лисенка було створено у 2014 році за ініціативи директора та засновника Фестивалю давньої музики у Львові, доцента ЛНМА ім. М. В. Лисенка Романа Стельмашука та старшого викладача Академії Ганни Іванюшенко. Основною метою діяльності стала популяризація ідей історично інформованого виконавства серед студентів-інструменталістів, формування їхніх професійних навиків у сфері інтерпретації інструментальної музики XVII–XVIII ст. Розуміючи всю важливість теоретично-практичної підготовки, Роман Стельмашук та Ганна Іванюшенко організували роботу оркестру таким чином, щоб процес підготовки концертних програм відбувався під мистецьким керівництвом європейських виконавців, які спеціалізувалися на інтерпретації давньої музики та брали участь у концертах Фестивалю давньої музики у Львові.

Перший концерт оркестру, що відбувся 1 грудня 2014 року у Великому залі ЛНМА ім. М. В. Лисенка, став результатом тижневого майстер-класу барокового скрипаля з Німеччини Олександра Пільчена. Цей майстер-клас став своєрідним викликом для студентів-струнників. Адже доводилось відмовлятися від звичних прийомів інтерпретації музики бароко: звести до мінімуму вібрацію, навчитись використовувати інші артикуляційні ідеї, велику увагу приділивши більш детальній артикуляції. Окрім того, цінним досвідом стало практичне знайомство із бароковою скрипкою та бароковим смичком. Виявилось, що жильні струни вимагають від виконавця іншого підходу до роботи правої руки. Не менш цінним був досвід виконання оркестрової музики в невеликому колективі без диригента, де кожен виконавець позиціонується не як частина великого оркестру, а як соліст. Фінальний концерт майстер-класу, в якому прозвучали як відомі львів'янам *Concerto Grosso op. 8* Арканджело Кореллі, Концерт для чотирьох скрипок сі мінор Антоніо Вівальді, так і нові для львівської публіки *Sonata representativa* та *Battalia à 10* Генріха Бібера, став успішним початком нової історії для розвитку історично інформованого виконавства у ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Оркестр барокової капели з невеличкої групи студентів-ентузіастів перетворився у творчий колектив ЛНМА ім. М. В. Лисенка.

Майстер-класи Олександр Пільчен проводив також упродовж 2015 та 2016 років. У 2015 році оркестр співпрацював із бароковим скрипалем Радославом Каменяжем (Польща). Багаторічна співпраця поєднує оркестр та відомого польського диригента та органіста Марека Топоровського. Концерти під його батуту відбулися у 2015 та 2016 роках

Протягом 2016–2019 років учасники оркестру ознайомилися з особливостями інтерпретації музики минулих епох, досліджували питання трактатів та першодруків, що сприяло формуванню їхнього уявлення про процес виконання старовинної музики, під практичним керівництвом Назара Кожухаря (барокова скрипка), Браяна Френкліна (віола да гамба, Швейцарія), Алексіса Коссенка (барокова флейта, Франція), Тетяни Польш-Луценко (спів, Швейцарія), ансамблю давньої музики *Musica Fiorita* під керівництвом Данієли Дольчі (клавесин, Швейцарія), Іллі Короля (барокова скрипка, Австрія), Богдана Шведа (диригент, Швейцарія), Тараса Демчишина (диригент, кларнетист, Україна — Японія) та Асамі Такеучі (скрипка, Японія).

Від 2015 року оркестр барокової капели стає активним учасником Львівського міжнародного фестивалю давньої музики. На відкритті XIII фестивалю у виконанні оркестру та хору барокової капели ЛНМА ім. М. В. Лисенка (керівник Людмила Капустіна) прозвучала

ораторія Йогана Готліба Грауна «Смерть Христа» під батудою Марека Топоровського. Для реалізації цієї імпрези було вивчено стильовий образ композитора, колектив намагався досягти історично відповідного виконання, використовуючи виконавські прийоми, що відповідають вимогам історично інформованого виконавства, у зверненні до першодруків ораторії та застосуванні на практиці знань, отриманих з трактатів Леопольда Моцарта (1719–1787) та Йоганна Йоахима Кванца (1697–1773).

Прем'єрне виконання ораторії Йогана Готліба Грауна «Смерть Христа»
під батудою Марека Топоровського.
1 березня 2015 року. Великий зал АНМА ім. М. В. Лисенка

На цьому ж фестивалі під керівництвом Олександра Пільчена відбулося прем'єрне концертне виконання окремих номерів опери Юзефа Ельснера «Амазонки». Задля успішності поставленого завдання було залучено консультанта-науковця Ангеліку Мотс — викладача у Schola Cantorum Basiliensis (Базель), яка працює також в Інституті музикознавства університету Базеля та Університеті мистецтв у Бремені. Упродовж останніх років її дослідження фокусуються на теорії та нотації барокової і ранньокласичної музики. Завдяки цьому дослідницькому проекту Львів вперше познайомився з творчістю митця. Юзеф Ельснер — польський композитор німецького походження, вчитель Фридерика Шопена. Упродовж 1792–1799 рр. мешкав у Львові. Саме тут розпочалася його співпраця з Войцехом Богуславським, польським театральним діячем та драматургом. Із творчої співпраці двох митців до сьогодні збереглася лише одна опера — «Амазонки, або Германія». Ця опера є надзвичайно цінним свідченням про розвиток культурного життя та смаки львівської публіки кінця XVIII століття [4]. Складність реалізації проекту полягала не лише у роботі з рукописним текстом, а й у синтезі музичного і режисерського втілень, який поєднав сучасну сценографію та принципи історично інформованого виконавства.

У рамках XIV Львівського фестивалю оркестр представив програму з творів Георга Муффата, Чарльза Авіона, Еварісто Феліче Даль Абачо та Йогана Пеца. Концерт став своєрідною репрезентацією європейських композиторських шкіл XVII ст., зокрема композиторів, котрі менш відомі широкому загалу. Варто зазначити, що всі ці твори прозвучали у Львові вперше.

Виступ оркестру барокової капели
на XIV Львівському міжнародному фестивалі давньої музики.
Зал Львівської національної філармонії імені Мирослава Скорика

Оркестр та хор барокової капели під батудою Богдана Шведа відкрили XV Львівський фестиваль виконанням семи кантат Дітріха Букстехуде з циклу *Membra Jesu Nostri*. Складність інтерпретації творів Букстехуде полягає не лише в технічних викликах, а й у надзвичайно важливій ролі тексту, що фактично диктує певні особливості інтерпретації не лише для співаків, а й для музикантів-інструменталістів.

У квітні — червні 2023 року в рамках співпраці Львівської національної філармонії імені Мирослава Скорика, проекту «Україна. Музи не мовчать», ЛНМА ім. М. В. Лисенка та FAMD (Фонд академії давньої музики в Польщі, Щецин) відбулась серія лекцій та майстер-класів, присвячених особливостям інтерпретації інструментальної музики XVII–XVIII ст., які провели Павел Осуховський (диригент, Польща), Уршуля Ставицька (клавесин, Польща) та Гертруд Озе (барокова віолончель, Німеччина) спільно з викладачами ЛНМА ім. М. В. Лисенка Ганною Іванюшенко (клавесин, керівництво оркестром), Сергієм Гаврилюком (барокова скрипка, концертмейстер оркестру), Яриною Горбачевською (альт), Оксаною Литвиненко (віолончель) за участі оркестру барокової капели. Практична робота над творами відбувалась в змішаному форматі. Львівські викладачі працювали зі студентами в оркестровому класі, відеозаписи цієї роботи відправляли нашим європейським наставникам, кожен з яких став своєрідним куратором одного твору в програмі. Отримавши від колег рекомендації, львівські викладачі продовжували практичну роботу з оркестром. Результат цієї співпраці оркестр барокової капели представив на сцені Львівської національної філармонії ім. М. Скорика на концерті-анонсі ювілейного XX Львівського міжнародного фестивалю давньої музики «Музичні мости. Музи не мовчать», який можна було почути не лише в залі, але й приєднавшись до трансляції на YouTube. Трансляція концерту дозволила не лише почути музикантам-наставникам проекту, наскільки оркестру вдалося наблизитися до ідей історично інформованого виконавства в результаті цього освітнього заходу, але й значно розширила глядацьку аудиторію фестивалю.

В концерті прозвучали перлини української інструментальної музики, зокрема Соната для скрипки та клавесина до мажор Максима Березовського та Соната для клавесина фа мажор Дмитра Бортнянського, та шедеври європейських композиторів: Соната для двох альтів та басо континуо фа мажор Даніеля Шпіра, Concerto polonis TWV 43:G7 Георга Філіппа Телемана, Battalia à 10 Генріха Ігнаца Франца фон Бібера та Увертюра № 5 Філіппа Генріха Ерлебаха (прем'єрне виконання в Україні). Цей проєкт сприяв підвищенню рівня розуміння основних аспектів виконавської майстерності в царині історично інформованого виконавства та поглибив співпрацю між Україною та європейськими осередками з вивчення та популяризації давньої музики.

Виступ оркестру барокової капели в рамках проєкту «Музичні мости. Музи не мовчать». Червень 2023 року. Фото з архіву Львівської національної філармонії ім. Мирослава Скорика. Фотограф Данило Бедрій

Упродовж дев'яти років свого існування оркестр здійснив ряд прем'єрних виконань. Це ораторія Йогана Готліба Грауна «Смерть Христа», фрагменти опери Юзефа Ельснера «Амазонки», Stabat Mater Джованні Батіста Бонончіні, Stabat Mater Емануеля д'Асторги, програма «Швейцарське бароко» з творів Йогана Глетле, сюїта для віоли да гамба та оркестру Георга Філіппа Телемана та ін. В рамках II Міжнародного фестивалю LvivMozArt в липні 2018 року оркестр та хор барокової капели стали учасниками прем'єри театральної постановки опери «Алкід» Дмитра Бортнянського (диригент Оксана Линів).

Варто відзначити ряд викликів, з якими стикається оркестр у своїй роботі. Велике значення у практиці історично інформованого виконавства має наявність копій інструментів відповідної епохи, адже саме вони дозволяють максимально наблизитись до вірної інтерпретації. Враховуючи, що учасниками оркестру є студенти музичної академії, які вивчають академічну манеру гри на сучасних інструментах, довелося піти на певний компроміс. Поки що ми відмовились від ідеї грати у строї 415 герц та від жильних струн, на жаль, оркестр недостатньо укомплектовано бароковими смичками. Ці фактори значно ускладнюють роботу оркестру, адже саме жильні струни та барокові смички у значній мірі допомагають досягти

історично відповідної манери звуковидобування, артикуляції та фразування природним шляхом.

Пристаюватись до цієї манери гри на сучасних інструментах — шлях довгий і не завжди ефективний. Частково компенсувати відсутність відповідного інструментарію оркестр намагається усвідомленим підходом до виконавства, що включає в себе знайомство із трактатами XVII–XVIII ст., перегляд відео за участі барокових колективів, аналіз музичного тексту, активну роботу студентів над штрихами, артикуляцією, фразуванням, динамікою. Постійне залучення студентів до такої аналітичної роботи дає, з одного боку, можливість говорити про більш усвідомлений, якісний підхід до виконавства, адже специфіка гри в бароковому оркестрі полягає в тому, що це фактично колектив солістів-ансамблів, а з іншого — це сприяє поглибленню теоретично-практичних знань з інтерпретації інструментальної музики XVII–XVIII ст. та дає надію на те, що після закінчення академії студенти, можливо, продовжать свою освіту в цьому напрямку, що сприятиме подальшому розвитку ідей історично інформованого виконавства в Україні.

У 2017 році учасники оркестру барокової капели Леся Дерменжі, Христина Котовські та Едуард Погарецькі взяли участь у постановці опери «Дідона та Еней» Генрі Персела. Для студентів оркестру барокової капели участь в цьому проєкті була важливим виконавським досвідом. Хоча цей шедевр епохи бароко неодноразово виконувався в Україні, але, як зазначає Любов Морозова, «тільки зараз зусиллями молодшої команди співаків та інструменталістів Open Opera Ukraine він уперше буде представлений з максимальним дотриманням особливостей і норм часу написання твору — в традиції історично інформованого виконавства (Historically Informed Performance, HIP). При цьому оркестр використовує копії історично достовірних інструментів, відреставрованих спеціально для цього проєкту» [3].

Студенти, завдяки участі в постановці опери, підготовка до якої тривала понад пів року, мали унікальну можливість не лише вдосконалити свою виконавську майстерність поряд із досвідченими музикантами-інтерпретаторами давньої музики, але й виконувати музику доби бароко на якісних копіях інструментів, що відповідають цій епосі.

Серед колишніх учасників оркестру барокової капели є такі, що не лише продовжують поглиблювати свої знання у сфері барокового виконавства та є активними учасниками концертних програм, присвячених музиці цього періоду, але й самі передають свої знання молодшим колегам. Так, випускник ЛНМА ім. М. В. Лисенка, старший викладач кафедри струнно-смічкових інструментів Сергій Гаврилюк у 2022 році пройшов стажування у Мідорі Гото, а в листопаді 2023 року сам виступив в ролі консультанта з особливостей інтерпретації музики Й. С. Баха на струнних інструментах та став концертмейстером оркестру ІХ Бахівської академії у Дніпрі. Після успішної роботи в Донецьку протягом 2004–2013 років ІХ Бахівська академія, зважаючи на військовий конфлікт на Донбасі, отримала в 2016 році свою нову локацію у Дніпрі. До інтенсивної участі у рамках презентації творчості Й. С. Баха в Україні залучені також інші вищі країни [5].

Розглядаючи історію створення, особливості розвитку колективу та концертні програми оркестру барокової капели ЛНМА ім. М. В. Лисенка, можемо стверджувати, що саме участь у концертах Фестивалю давньої музики у Львові дала можливість оркестру набути артистичного досвіду. Фестиваль із його високим рівнем концертів та майстер-класами став своєрідною творчою лабораторією, що сприяла професійному росту оркестру, розвитку його від невеличкої групи студентів-ентузіастів до творчого колективу — учасника численних міжнародних фестивалів та мистецьких подій Львова.

Історично інформоване виконавство (Historically Informed Performance, HIP) є важливим аспектом у збереженні та відтворенні музичної спадщини попередніх епох. Одним із прикладів успішної роботи в цьому напрямку є діяльність Оркестру барокової капели

ЛНМА ім. М. В. Лисенка, який присвятив свою творчість виконанню давньої музики та популяризації НІР.

Висновки. Оркестр барокової капели Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка — це колектив, що спеціалізується на виконанні музики бароко. Його діяльність орієнтована на те, щоб відтворювати музику максимально наближено до того, як це робили у минулому, враховуючи історичні техніки інтерпретації, історично-стильову доміную та жанрово-стилістичні особливості того чи іншого музичного твору.

Популяризація історично інформованого виконавства у творчості колективу відбувається завдяки відновленню старих прийомів гри, а також історичних реплік інструментів, які стали маловживаними. Цей процес регулюється відповідно до періоду, в якому було створено той чи інший музичний твір.

Наголосімо на важливості досліджень історичних джерел. Оркестр активно вивчає рукописи та трактати з музичної теорії і практики, які допомагають у розумінні стилістики твору та формують автентичні підходи до виконання того чи іншого музичного задуму. Оркестр намагається працювати з репринтами оригіналів, що дають можливість і в інтерпретації позбутися переписування творів, здійсненого упродовж художньої історії їх побутування. Оркестр активно залучає глядачів і слухачів до своєї роботи, проводячи лекції, майстер-класи та воркшопи з метою розширення розуміння і інтерпретації музики епохи відродження, бароко та раннього класицизму. Діяльність оркестру — це вдалий приклад організації спільноти у напрямку вивчення, виконання та популяризації давньої музики і спрямована вона на розвиток виконавського мистецтва та збереження культурної спадщини.

Література

1. Величко О. Виконавські вектори старовинної музики // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. 2015. № 1. Вип. 33. С. 89–93.
2. Іванюшенко Г. Міжнародний фестиваль давньої музики у Львові: етапи становлення // Художня культура. Актуальні проблеми. 2023. Вип. 19 (частина 1). DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.19\(1\).2023.283119](https://doi.org/10.31500/1992-5514.19(1).2023.283119)
3. Морозова Л. У «Мистецькому Арсеналі» поставлять оперу «Дідона та Еней» Генрі Персела // LB.ua. 2017. 31 жовтня. URL: https://lb.ua/culture/2017/10/31/380735_mistetskom_arsenale_postavyat.html (дата звернення: 30.10.2023).
4. Опера «Амазонки» Йозефа Ельснера та культурне життя Львова кінця XVIII ст. // Центр міської історії. URL: <https://www.lvivcenter.org/discussions/opera-amazons-2> (дата звернення: 30.10.2023).
5. ІХ Бахівська академія // Дніпровська академія музики: сайт. URL: <https://dk.dp.ua/wp-content/uploads/2023/11/1.jpg> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Тормахова А. Специфіка взаємодії культурних інститутів і проектів у сучасному українському просторі // Університетська кафедра: альманах. 2016. Вип. 5. С. 7–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukaf_2016_5_3 (дата звернення: 30.10.2023).
7. Харнонкурт Н. Музика як мова звуків. Суми: Собор, 2002. 184 с.

References

1. Vely`chko O. Vy`konavs`ki vektory` starovy`nnoyi muzy`ky` // Naukovi zapy`sky`. Seriya: My`stecztoznavstvo. 2015. # 1. Vy`p. 33. S. 89–93.
2. Ivanyushenko G. Mizhnarodny`j festy`val` davn`oyi muzy`ky` u L`vovi: etapy` stanovlennya // Xudozhnya kul`tura. Aktual`ni problemy`. 2023. Vy`p. 19 (chasty`na 1). DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.19\(1\).2023.283119](https://doi.org/10.31500/1992-5514.19(1).2023.283119)

3. Morozova L. U «My`stecz`komu Arsenali» postavlyat` operu «Didona ta Enej» Genri Persela // LB.ua. 2017. 31 zhovtnya. URL: https://lb.ua/culture/2017/10/31/380735_mistetskom_arsenale_postavyat.html (last accessed: 30.10.2023).

4. Opera «Amazonky`» Jozefa El`snera ta kul`turne zhy`ttya L`vova kincy XVIII st. // Centr mis`koyi istoriyi. URL: <https://www.lvivcenter.org/discussions/opera-amazons-2> (last accessed: 30.10.2023).

5. IX Baxivs`ka akademiya // Dniprovs`ka akademiya muzy`ky`: sajt URL: <https://dk.dp.ua/wp-content/uploads/2023/11/1.jpg> (last accessed: 30.10.2023).

6. Tormaxova A. Specy`fika vzayemodiyi kul`turny`x insty`tutiv i proektiv u suchasnomu ukrayins`komu prostori // Universy`tets`ka kafedra: al`manax. 2016. Vy`p. 5. S. 7–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukaf_2016_5_3 (last accessed: 30.10.2023).

7. Xarnonkurt N. Muzy`ka yak mova zvukiv. Sumy`: Sobor, 2002. 184 s.

HANNA IVANIUSHENKO

**HISTORICALLY INFORMED PERFORMANCE
AS A PHENOMENON OF ARTISTIC CULTURE OF UKRAINE:
CREATIVE AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE ORCHESTRA OF THE BAROQUE CHAPEL
AT THE LVIV MYKOLA LYSENKO NATIONAL MUSIC ACADEMY**

Abstract. The promotion of Historically Informed Performance (HIP) is an important aspect in the preservation and reproduction of the musical heritage of previous eras. One of the examples of successful creative and educational activities in the field of performance of ancient music and popularization of HIP can be the orchestra of the baroque chapel of the Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. Considering the history of creation, peculiarities of the team's development, and concert programs of the orchestra of the Baroque Chapel of the LNMA named after MV Lysenko, we can say that it was the participation in the concerts of the Festival of Early Music in Lviv that gave the orchestra the opportunity to gain artistic experience. The festival, with its high level of concerts and master classes, became a kind of creative laboratory that contributed to the professional growth of the orchestra.

Keywords: Ukrainian musical culture, International Festival of Early Music in Lviv, historically informed performance, early music, musical interpretation, orchestra of the Baroque Chapel of the National Academy of Music named after M. V. Lysenko.